

Received:
20 March 2022
Revised:
12 March 2022
Accepted:
20 September 2023
Published:
23 September 2023
P.P: 155-178

ISSN: 2645-4955
E-ISSN: 2645-5269

The Pattern of emotional-sexual relations of couples based on Quranic verses and hadiths: a qualitative research

Ali Bayat ¹ | Ahad Omid ² | Hamid Rafii Honar ³

DOR: 20.1001.1.26454955.1402.18.64.7.5

Abstract

Emotional-sexual relations are one of the most important factors of satisfaction in married life. The current research was conducted with the aim of designing the pattern of emotional-sexual relationships of couples based on the Quran and hadiths. The method of this research, in terms of the fundamental goal and in terms of the qualitative approach, is Grounded Theory. The textual community of the research is all the narrative and Quranic documents of Jamia Al-Ahadith software, which was selected in the first step through targeted sampling and based on the saturation principle of 400 documents. Data were coded through MAXQDA software in three stages: open, central and selective. Data analysis led to the identification of 333 open codes, 28 core codes and finally 8 basic components and 3 dimensions. In the end, the data were classified based on the two criteria of "right-duty" and "desirability-value". validation of the findings from the three methods "Content Validity Index Coefficient (CVI)", "Content Validity Ratio Index (CVR)", and "Efficiency Index"; It was done and approved by 6 humanities and psychology experts. The findings of this research showed that the pattern of sexual-emotional relationship consists of background conditions, core dimension and output. The components of this model include verbal-emotional interactions, transcendental view, restraint and management, sexual knowledge, lovemaking, offering, striving for success and emotional-sexual happiness. The results of this research in educational interventions for girls and boys applying for marriage and therapeutic interventions for couples. It is effective with problems related to emotional-sexual relationships.

Keywords: Emotional-sexual relations, ground theory, conceptual model, Quranic verses and hadiths.

1. Corresponding Author: Ph.D. student, Hozha Research Institute and University, Qom, Iran.

abayat@rihu.ac.ir

2. PhD student, Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom, Iran.

3. Assistant Professor, Islamic Science and Culture Research Institute, Qom, Iran.

Cite this Paper: Bayat' A & Omid' A, Rafii Honar'H .(2023). The Pattern of emotional-sexual relations of couples based on Quranic verses and hadiths: a qualitative research. The Women and Families Cultural-Educational, 18(64), 155-178.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

۶۴

سال هجدهم
پاییز ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۱۲/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۰۱
صص: ۱۵۵-۱۷۸شماره چاپی: ۴۹۵۵- ۲۶۴۵
الکترونیکی: ۵۲۶۹- ۲۶۴۵

فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده

الگوی روابط عاطفی - جنسی همسران مبتنی بر آیات قرآن و روایات:

یک پژوهش کیفی

علی بیات^۱ | احد امید^۲ | حمید رفیعی هنر^۳ ID

چکیده

روابط عاطفی- جنسی از مهم‌ترین عوامل رضایت در زندگی زناشویی است. پژوهش حاضر، با هدف تدوین الگوی روابط عاطفی- جنسی همسران بر اساس آیات و روایات انجام شد. روش این پژوهش، به لحاظ هدف بنیادی و به لحاظ رویکرد روش کیفی داده بنیاد است. جامعه متنی پژوهش، تمام مستندات روایی و قرآنی نرم افزار جامعه الاحادیث است که در گام نخست از طریق نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس اصل اشباع ۴۰۰ مستند و سپس در ضمن دو مرحله غربالگری تعداد ۲۳۶ مستند روایی- قرآنی برای تجزیه و تحلیل انتخاب شد. داده‌ها از طریق نرم‌افزار MAXQDA و در سه مرحله باز، محوری و انتخابی کدگذاری شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها، منتهی به شناسایی ۳۳۳ کد باز، ۲۸ کد محوری و سرانجام ۸ مولفه اساسی و ۳ بعد گردید. در پایان، داده‌ها بر اساس دو معیار «حق-وظیفه» و «مطلوبیت-ارزش» طبقه‌بندی شدند. اعتبارسنجی یافته‌ها از سه روش «ضرب شاخص روایی محتوا (CVI)»، «شاخص نسبت روایی محتوا (CVR)» و «شاخص کارآمدی»؛ توسط ۶ متخصص علوم انسانی و روان‌شناسی انجام و تایید شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد، الگوی رابطه عاطفی- جنسی متشکل از شرایط زمینه‌ساز، بعد هسته‌ای و برون‌داد است. مولفه‌های این الگو شامل تعاملات کلامی- عاطفی، نگاه متعالی، مهار و مدیریت، دانش جنسی، عشق‌بازی، عرضه، تلاش برای کامیابی و سعادت عاطفی- جنسی است. نتایج این تحقیق در مداخلات آموزشی به دختران و پسران متقاضی ازدواج و مداخلات درمانی برای زوجین با مشکلات مربوط به روابط عاطفی- جنسی موثر است.

کلیدواژه‌ها: روابط عاطفی- جنسی، نظریه داده بنیاد، الگوی مفهومی، آیات و روایات.

۱- نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.

abayat@rihu.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره، قم، ایران..

۳- استادیار، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران.

استناد: بیات، علی؛ امید، احد؛ رفیعی هنر، حمید. (۱۴۰۲). الگوی روابط عاطفی- جنسی همسران مبتنی بر آیات قرآن و روایات: یک پژوهش

کیفی؛ فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده، ۱۸(۶۴)، ۱۵۵-۱۷۸. DOR: 20.1001.1.26454955.1402.18.64.7.5

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) © نویسنده‌گان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

خانواده اصل و اساس یک جامعه است، زمانی یک جامعه سالم می‌شود که خانواده سالم داشته باشد. برای داشتن خانواده سالم، رضایت زناشویی زوجین بسیار حائز اهمیت است (فیروزیان، ۱۳۹۸). رضایت زناشویی همسران، از مهم‌ترین و مؤثرترین مسائل در تحکیم و تداوم یک زندگی محسوب می‌شود (فاتحی‌زاده، مفید، احمدی و اعتمادی، ۱۳۹۳) که تحت تأثیر عوامل متعدد، شناختی، هیجانی و عاطفی، الگوهای رفتاری، مهارت‌های ارتباطی، حمایت اجتماعی و غیره قرار می‌گیرد (راستگو، گلزاری، براتی سده، ۱۳۹۳). علاوه بر این موارد، یکی از مواردی که نقش بسزایی در رضایت زناشویی دارد، روابط جنسی است (کریمی، دادگر، عافیت و رحیمی، ۱۳۹۱).

روابط جنسی از لحاظ اهمیت در ردیف مسائل درجه اول زندگی قرار دارد (شاه سپاه، بهرامی، اعتمادی و محبی، ۲۰۱۰). همسرانی که از رابطه جنسی خود رضایت بیشتری دارند؛ عشق و علاقه بیشتر (نورانی، جنیدی، شاکری و مخبر، ۲۰۱۰) و کیفیت زندگی بالاتری را نسبت به زوجینی که رضایت جنسی ندارند، تجربه می‌کنند (پاک‌گهر، میرمحمدعلی، محمودی و فرنام، ۱۳۸۳). استحکام روابط آن دسته از همسرانی که رابطه جنسی مطلوب و رضایت بخشی ندارند، دچار چالش جدی می‌شود (نویدیان، نوابی ریگی، ایمانی و سلطانی، ۱۳۹۵). پژوهشگران یکی از مهمترین و اصلی‌ترین عامل اساسی طلاق را نارضایتی زوجین از رابطه جنسی می‌دانند (مشک‌بید حقیقی، شمس مفرحه، مجد تیموری، میرمحمد و حسینی، ۲۰۰۲). نارضایتی از رابطه جنسی سبب دلزدگی زناشویی در زوجین (یو، بارتل، دی، گانگاما، ۲۰۱۴) و دلیل بسیاری از آشفتگی‌های روانی و افزایش آمار خیانت می‌باشد (شریعتی، عمرانی، صولتی و عباسی، ۲۰۱۰). بر اساس نتایج گزارش شده چهل درصد از خیانت‌ها و معاشرت‌های پنهانی به دلیل عدم رضایت از روابط عاطفی-جنسی بین همسران است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱).

روابط عاطفی-جنسی به روابطی گفته می‌شود که در آن زوجین از لحاظ عاطفی و روانی تأمین بشوند و در روابط جنسی طرفین به اوج لذت جنسی برسند (کندریک^۱، ۲۰۰۰)؛ یعنی اینکه فرد از روابط جنسی خود احساس خوشایندی داشته باشد و آن را لذت بخش توصیف کند

1. Yoo, H. Bartle, H. S. Day, R., & Gangamma, R.
2. Kendrick, K.

(یانگ، دینی، یانگ و لوپیس^۱، ۲۰۰۰). وقتی رابطه عاطفی - جنسی برای زوجین رضای‌کننده باشد، موجب آرامش روحی، تقویت اعتماد به نفس، کاهش تنش‌های روزمره، احساس صمیمیت زناشویی و نزدیکی بیشتر به همدیگر می‌شود. در عوض هرگونه اختلاف در این روابط به احساس محرومیت، ناکامی و ناامنی روانی، استرس، اضطراب، افسردگی، عدم تمرکز، خشونت، مقصر دانستن طرف مقابل در مشکلات زندگی، افزایش تنش‌ها، و احساس تنفر از همسر منجر شده که نتیجه‌ای جز حاکم شدن فضای سرد و بی‌روح بر زندگی و یا از هم گسیختگی زندگی مشترک نخواهد داشت (پاشا و بختیاری، ۱۳۹۸).

دین مبین اسلام به عنوان دین جامع در تعالیم دینی، مسائل بسیار مهمی در جنبه‌های مختلف شناختی، عاطفی، رفتاری، فقهی و حقوقی یک رابطه جنسی بیان کرده است. براساس تفاوت‌های جنسیتی توصیه‌های برای هر کدام از زوجین داشته است. برای داشتن یک رابطه عاطفی - جنسی به تعاملات زوجین، داشتن ارتباط مناسب کلامی و غیرکلامی، تماس بدنی، نوازش، ملامحه و رفتارهای جنسی پیش از رابطه، بسیار اهمیت قائل شده است (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، کلینی، ۱۴۲۹). در تعاملات کلامی برای جلب محبت همسر و تقویت جنبه‌های عاطفی به همسران توصیه می‌کند به همدیگر ابراز علاقه و صمیمیت کنند. پیامبر (صلوات‌الله‌وعلیه) فرمودند: وقتی مردی به همسرش بگوید دوست دارم هیچگاه از قلب زن خارج نمی‌شود (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱: ۳۱۶). در مقابل زنی را اهل بهشت می‌داند که وقتی همسرش از دستش ناراحت می‌شود، دست بر دست همسرش بگذارد و بگوید چشم بر هم نمی‌گذارم تا از من راضی شوی (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۳۸۹). در زمینه تعامل غیرکلامی به زوجین سفارش می‌کند نظافت و آراستگی خود را همیشه حفظ کنند و با به کار بردن بوی خوش و تمیزی میل و رغبت همسر را به سمت خود جلب کنند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۸). از زن می‌خواهد که با به کار بردن بهترین عطرها و پوشیدن بهترین لباس‌ها هر صبح و شب، خودش را بر شوهر عرضه کند (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱: ۱۶۵) و در مقابل به مرد سفارش می‌کند که خود را برای همسرش بیاراید (طبرسی، ۱۴۱۲: ۸۰). ترک آراستگی مردان برای زنان‌شان را علل بی‌عفتی زنان می‌داند (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۲۴۶).

پیامبر (صلوات‌الله‌وعلیه)، رابطه جنسی زوجین را بدون نوازش، لمس، بوسیدن، عشق بازی کردن و فراهم کردن شرایط برای رسیدن به اوج لذت جنسی به شدت نکوهش کردند و فرمودند:

1. Young, M. Denny, G. Young, T.

با همسران خود به مانند چهارپایان آمیزش نکنید، بلکه، باید، واسطه‌های میان آنها باشد. پرسیدند: واسطه چیست؟ فرمود: گفتگو و بوسیدن. به مردان سفارش می‌کند رابطه جنسی را پایان ندهند تا اینکه همسرشان نیز به اوج لذت جنسی برسد (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۲: ۶۳۷). در مقابل به زنان توصیه می‌کند نیازهای جنسی همسر خودش را سریع پاسخ دهند تا جاییکه فرمودند: نمازتان را طولانی نکنید که شوهرانتان را از خود منع کنید (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۶۴)، حتی در شرایط دشوار نیز خواسته همسر را اجابت کنید (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱: ۱۶۶). هیچ زنی حق ندارد بخوابد مگر اینکه لباسش را از تن برهاند و خود را به همسر بچسباند وقتی چنین کرد در واقع خود را در اختیار شوهرش قرار داده است (طبرسی، ۱۴۱۲: ۲۳۸).

از نگاه دینی رابطه عاطفی-جنسی همسران و لذات حاصل از آن به عنوان اعمال حسنه محسوب می‌شود (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۱۰). هنگامی که مردی با همسر خود ملاحظه و شوخی‌های جنسی کند در آن زمان است که فرشتگان رحمت نازل می‌شوند (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱: ۲۷۹). پیامبر (صلوات‌الله‌وعلیه)، فرمودند: وقتی مردی به همسرش توجه می‌کند دو فرشته در کنار او قرار می‌گیرند و او مانند کسی است که در راه خدا شمشیر کشیده است و زمانی که رابطه جنسی برقرار کند گناهانش مانند برگ‌های درخت می‌ریزد و وقتی غسل می‌کند گناهش بخشیده می‌شود (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۰۹).

با بررسی و مرور ادبیات پژوهشی در زمینه مسائل جنسی بیشتر تحقیقات صورت گرفته به بررسی همبستگی و اثر بخشی میان متغیرها پرداخته و تحقیقات کمی براساس آموزه‌های دینی صورت گرفته است. در تحقیقات همبستگی و رابطه‌ای متغیر رابطه جنسی با متغیرهای از قبیل رضایت از زندگی (یو و همکاران، ۲۰۱۴)، رضایت زناشویی (نویدیان و همکاران، ۱۳۹۵)، تعهد زناشویی (فیروزیان و روشن، ۱۳۹۸)، صمیمیت جنسی (شاکرمی، داورنیا، زهراکار و گوهری، ۱۳۹۳)، شادکامی (اکبرزاده، مظفری، ملکی و خیری، ۱۳۹۳)، رابطه مثبت و معناداری دارد و با بیماری‌های جسمی و روان‌شناختی (حصاری و زکریایی^۱، ۲۰۱۵)، تعارضات زناشویی (رازقی، مسعودپور، بابایی و انتظاری، ۱۳۹۹)، خیانت زناشویی (جاویدنیا، گلزاری و برجعلی^۲، ۲۰۱۴) و

1. Hesary, M; Zakariaei, Z.
2. Javidnia N., Golzari M.& borjali A.

افزایش آمار طلاق رابطه منفی و معناداری دارد (امیرزاده، امیرزاده و یزدیان^۱، ۲۰۰۵). برای مثال، نویدیان و همکاران (۱۳۹۵) و تعدادی از پژوهش‌ها به مطالعات آزمایشی و اثربخشی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش‌های صورت گرفته حاکی از آن است که تاثیر رابطه جنسی مطلوب بر متغیرهای از قبیل رضایت زناشویی (تنکابنی، حسن‌زاده و ابراهیمی^۲، ۲۰۱۳)، سلامت جنسی (فرنام، پاک‌گهر، میرمحمدعلی و محمودی^۳، ۲۰۰۸)، صمیمیت جنسی (سلیمی و فاتحی‌زاده، ۲۰۱۲)، سلامت خانواده (محمودی، حسن‌زاده و آذری‌نیا، ۱۳۸۶) و غیره، در گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه معنادار و بیشتر است.

در منابع خارجی الگوهایی مثل تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده^۴ (TPB)، الگوی مهارت‌های رفتاری، اطلاعاتی- انگیزشی^۵ (IMB)، پلیسیت^۶ (PLISSIT)، و الگوی مسترز و جانسون^۷ (۱۹۷۵)، معرفی شده است. از بین الگوهای مطرح شده، الگوی مسترز و جانسون از متداول‌ترین و معروف‌ترین الگوها است و الگوهای دیگر، با سرمشق‌گیری از این الگو تدوین و طراحی شدند. انتقاداتی به این الگو شده است که به نوعی مدل خطی تلقی می‌شود و عملکرد جنسی را خیلی مقید به مراحل فیزیولوژیک کرده و تنها شامل مراحل میل جنسی^۸، برانگیختگی^۹، ارگاسم^{۱۰} و فرونشینی^{۱۱} است و ملاحظات روانی را نادیده گرفته است در حالی که رفتار و پاسخ جنسی در انسان، با ملاحظات روانی همبستگی جدی دارد (رسولی، گل‌پرور، رضانی و حسنی، ۱۳۹۹). در این الگو برای صمیمیت، عواطف، تعاملات کلامی و غیر کلامی، و تعهد جایگاهی در نظر گرفته نشده است در حالیکه در یک رابطه جنسی همه این عوامل نقش قابل توجهی دارد (رودریگز و لوپز^{۱۲}، ۲۰۱۷).

1. Amirian Zade, M; Amirian Zade, M., Yazdian, Z.
2. Tonekaboni S, Hassanzadeh R, Ebrahimi S
3. Farnam F, Pakgohar M, Mirmohamadali M, Mahmoodi M.
4. Theory of Planned Behavior
5. Information-Motivation and Behavioral skills Model
6. permission limited information Specific suggestion intensive therapy
7. Masters and Johnson
8. Disire
9. Excitement or arousal
10. Orgasm
11. Resolution
12. Rodrigues, D., & Lopes, D.

تعداد کمی از تحقیقات به صورت کیفی، به بررسی مساله جنسی همسران بر اساس آموزه‌های دینی پرداخته است. در پژوهشی بنیانی و بشیری (۱۳۹۸)، در ابتدا به صورت کیفی به بررسی الگوی سلامت جنسی همسران بر اساس منابع اسلامی پرداخته و بسته آموزشی الگوی سلامت جنسی را ساخته‌اند. از یافته‌ها هفت مؤلفه اصلاح نگرش جنسی، آشنایی با فیزیولوژی جنسی، بهداشت جنسی، مهارت تحریک کنندگی، تعاملات همسران، مهارت خویشتنداری و احکام بدست آمد. فیروزیان و روشن (۱۳۹۸)، در پژوهشی به طراحی برنامه آموزش جنسی ویژه زوجین بر مبنای تعالیم دینی و مقایسه اثر بخشی آن بر افزایش رضایت زناشویی، جنسی و تعهد و صمیمیت زوجین با مدل کلاسیک پرداخت. یافته‌ها نشان داد بسته آموزش جنسی دارای مؤلفه‌های اساسی: ایجاد باورهای درست، تعهد، صمیمیت عاطفی، تقویت احساسات جنسی و رفتارهای جنسی است. بسته آموزشی به طور معناداری، تعهد، صمیمیت عاطفی و رضایت جنسی را افزایش دادند. همان‌طور که مشخص است هدف تحقیق بنیانی و بشیری (۱۳۹۸)، تدوین الگوی سلامت جنسی و تحقیق فیروزیان و روشن (۱۳۹۸) آموزش مسائل جنسی به همسران بوده است. پژوهشی که اساسا در پی تدوین یک الگوی یکپارچه و منسجم که گویای یک رابطه عاطفی - جنسی مطلوب و متناسب با مذهب و فرهنگ ایرانی و مبتنی بر آیات و روایات باشد، وجود ندارد. عدم وجود اطلاعات کافی در زمینه مسائل جنسی مبتنی بر مذهب و فرهنگ ایرانی، یکی از مشکلاتی اساسی زوجین ایرانی است که با آن مواجه هستند (ساسان پور، ۲۰۱۲). در دسترس نبودن الگوی جامع بر اساس منابع اسلامی و فرهنگ ایرانی، وجود نگرش‌ها و گرایش‌های نادرست نسبت به مسائل جنسی و حیا داشتن در کسب اطلاع سبب شده موانع فرهنگی و اجتماعی برای کسب دانش و آگاهی نسبت به این موضوع بسیار مهم به وجود بیاورد و آسیب‌های جدی بر پیکره زندگی زناشویی زوجین وارد کند (حجازی، رمضانی، افتخاری و رستمی، ۲۰۰۴). بطوریکه پژوهش‌ها نداشتن اطلاعات لازم درباره رابطه جنسی را از اساسی‌ترین عوامل نارضایتی جنسی و تعارضات زناشویی می‌دانند (ساسان پور، ۲۰۱۲). آن دسته از مسائل و آموزش‌های رابطه جنسی همسران هم که وجود دارد، بیشتر براساس فرهنگ غرب می‌باشد و بیشتر به موضوعاتی از قبیل، فیزیولوژی و آناتومی اندام جنسی، تحریک جنسی، پاسخ جنسی، ارگاسم و غیره پرداخته

است (باسون، ۲۰۱۵). با توجه به تفاوت اساسی فرهنگ غربی (فرد گرا، لذت گرا، مادی گرا) با فرهنگ اسلامی- ایرانی (جمع گرا، فضیلت گرا، خداگرا)، نیاز به پژوهشی که مبتنی بر آیات و روایات و فرهنگ اصیل ایرانی، به تدوین الگوی روابط عاطفی- جنسی همسران پردازد، احساس می‌شود.

آموزه‌های دینی با توجه به اهمیت روابط عاطفی- جنسی و نقش آن در سلامت جسمی و روانی افراد، استحکام بنیان خانواده و کاهش آسیب‌های فردی و اجتماعی، اهمیت ویژه‌ای برای آن قائل شده است و به صورت جزئی و دقیق به آن پرداخته است، بطوریکه می‌توان بر اساس این متون، به تدوین الگوی جامعی که نشان دهنده رابطه عاطفی و جنسی همسران باشد، دست پیدا کرد که متناسب با مذهب و فرهنگ ایرانی باشد. هدف پژوهش حاضر تدوین الگوی رابطه عاطفی- جنسی همسران مبتنی بر آیات و روایات است تا همسران، در پیش از ازدواج و بعد از ازدواج، از محتوای آن بهره ببرند و در مراکز آموزشی، مشاوره و روان درمانی استفاده شود و این خلأ پژوهشی با محتوای کاملاً اسلامی و بومی بر طرف گردد. بنابراین، سوال اصلی تحقیق حاضر این است که الگوی رابطه عاطفی- جنسی همسران چیست و از چه عناصر و ساختاری تشکیل شده و اعتبار این الگو به چه میزان است؟

روش پژوهش

روش این پژوهش به لحاظ رویکرد کیفی و از نوع روش داده بنیاد^۱ است. همچنین، از روش توصیفی زمینه‌یابی^۲ برای بررسی روایی محتوایی الگو استفاده شد. ابتدا برای استخراج جملات توصیفی-تبینی مرتبط با موضوع پژوهش از کلید واژه‌هایی مانند نکاح، جماع، مباشرت، مقاربت، مضاجعت، موافقت، لمس، فروج، وطی، شهوت، افضاء، رفت، اتیان استفاده شد. بدین منظور هر یک از واژه‌های فوق از طریق نرم افزار جامع التفسیر و جامع الاحادیث جستجو شد. روایات و آیات حاصل بالغ بر ۴۰۰ مستند دینی بود که به وسیله نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس اصل اشباع اختیار و مورد مطالعه و غربال قرار گرفتند. مرحله بعد از دو گام تشکیل گردید: در گام نخست، مجموعه روایات و آیات استخراج شده بر اساس «ضعف کتاب» غربال شدند؛ به این صورت که

1. Grounded Theory
2. Survey

مطابق با معیار درجه‌بندی کتب روایی توسط طباطبایی (۱۳۹۰)، منابع روایی تحقیق از کتب درجه «الف» و «ب»؛ انتخاب شده‌اند. آثار ماثور از ائمه علیهم السلام و علما تا سده پنج هجری از جمله شیخ کلینی، صدوق، مفید، طوسی و طبرسی از منابع درجه الف و ب به شمار می‌آیند (طباطبایی، ۱۳۹۰). البته در برخی موارد از روایات منقول در کتب درجه «ج» نیز به‌عنوان مؤید روایات «الف» و «ب» استفاده شد. در گام دوم، غربال از طریق ملاک «عدم ارتباط مفهومی با الگوی عاطفی-جنسی» صورت گرفت؛ به این صورت که هر مستندی که در مرحله اول با جستجوی واژه‌های مورد نظر انتخاب شده، اما برای تدوین الگوی مورد نظر کاربردی نداشته و شاید بیشتر جنبه فقهی و حقوقی و به طور کلی غیرروان‌شناختی داشت، حذف گردید. همچنین، در این گام روایات با مفاهیم تکراری نیز از چرخه تحلیل حذف شدند که در نهایت ۲۳۶ مستند وارد تجزیه و تحلیل گردید.

تحلیل مستندات با روش داده بنیاد (محمدپور، ۱۳۹۸) در ضمن سه مرحله کدگذاری باز^۱، محوری^۲ و انتخابی^۳ با استفاده از نرم افزار MAXQDA انجام شد. کدهای باز، بدون در نظر گرفتن روابط هر بخش از متن که حاکی از معنایی مرتبط با موضوع است، تعلق می‌گیرد. کدگذاری محوری نتیجه مقایسه کدهای مراحل قبل با یکدیگر، ادغام کدهای مشابه و مرتبط و در نهایت انتخاب عنوان مناسب است. در کدگذاری انتخابی کدهای ایجاد شده پالایش یا حذف، و در نهایت چارچوب نظری پدیدار می‌شود. (استراوس^۴ و کوربین^۵، ۱۹۹۰). بر این اساس، تعداد ۳۳۳ کد باز، ۲۸ کد محوری و سرانجام ۸ مولفه اساسی و سه بعد شرایطی، هسته‌ای و برون‌داد حاصل شد.

در مرحله چهارم «روایی محتوایی» این الگو بررسی شد. جامعه آماری این بخش را کارشناسان خبره‌ای که در حیطه فهم و استنباط منابع اسلامی و رشته روان‌شناسی آگاه و نسبتاً در یک سطح باشند، تشکیل می‌دهد. بدین منظور کارشناسان این پژوهش در تحصیلات حوزوی در سطوح سوم یا چهارم مشغول تحصیل یا فارغ‌التحصیل بودند، و در تحصیلات دانشگاهی روان‌شناسی دارای

1. Open coding
2. Axial coding
3. Selective coding
4. Strauss, A.
5. Corbin, J.

مدرک تخصصی دکترا یا در حال تدوین پایان‌نامه دکتری بودند. براین اساس، تعداد ۶ متخصص علوم دین و روان‌شناسی از طریق نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. کارشناسان مذکور از سه مرکز علمی دانشگاه قرآن و حدیث، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، و موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره هستند. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه نمونه در جدول انشان داده شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه نمونه در بررسی روایی محتوایی (n=۶)

ویژگی	وضعیت	تعداد	درصد
سطح تحصیلات حوزوی	سطح چهار	۶	۱۰۰
	دکتری	۴	۶۷
سطح تحصیلات دانشگاهی	دانشجوی دکتری	۲	۳۳
	دانشیار	۲	۳۳
رتبه علمی	استادیار	۲	۳۳
	پژوهشگر پایه ۲	۲	۳۳

سرانجام، برای اطمینان‌پذیری و بررسی روایی محتوایی داده‌های مربوط به نظر کارشناسان مطابق آنچه شولتز^۱ و همکاران (۲۰۲۰) بیان کرده‌اند، از «ضریب شاخص روایی محتوا»^۲ (CVI) و «شاخص نسبت روایی محتوا»^۳ (CVR) و مطابق مدل پیشنهادی شجاعی (۱۳۹۹) از شاخصه «کارآمدی» استفاده شد. در شاخص روایی محتوا ضمن یک لیکرت چهار درجه‌ای از کارشناس خواسته تا میزان مطابقت هر یافته را با مستندات بیان کند. در شاخص نسبت روایی محتوا ضمن یک لیکرت سه درجه‌ای از آن‌ها خواسته شد تا ضرورت یا عدم ضرورت هر یافته را با مستندات روایی - قرآنی ابراز کنند. جهت محاسبه شاخص روایی محتوا، تعداد کارشناسانی که نمره ۳ و ۴ داده‌اند بر تعداد کل کارشناسان تقسیم می‌شود. حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ است و با توجه به اینکه تعداد کارشناسان برابر با ۶ است، حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVR برابر با ۰/۹۹ است (شولتز و همکاران، ۲۰۲۰). بنابراین، اگر شاخص CVI یک مؤلفه کمتر از ۰/۷۹ و شاخص CVR آن کمتر از ۰/۹۹ باشد، آن مؤلفه باید حذف شود. کارآمدی

1. Shultz, K. S.
2. Content validity index
3. Content validity ratio

یافته‌های این پژوهش در روان‌شناسی از طریق ۱۰ سوال پیرامون چهار مولفه شامل «کاربردپذیری»، «قابلیت اعتماد»، «اصالت و اعتبار»، و «نوآوری» مشخص شد. سرانجام، الگوی نهایی رابطه عاطفی-جنسی ترسیم شد.

یافته‌ها

نخستین سوال این پژوهش چستی الگوی رابطه عاطفی-جنسی مبتنی بر منابع دینی بود. برای پاسخ به این پرسش در گام نخست مستندات مربوط به روابط عاطفی-جنسی کدگذاری شد. به علت حجم گسترده جداول کدگذاری باز در این بخش تنها جداول کدگذاری محوری و انتخاب همراه با شماره کدهای باز ارائه می‌شود. نتایج حاصل از کدگذاری باز در جدول ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲: کدگذاری محوری و انتخابی مستندات روایی و قرآنی مرتبط با رابطه عاطفی-جنسی همسران

شماره کدهای باز		کدهای انتخابی	
کدهای محوری		مقولات	ابعاد
۶-۱	تعاملات میان همسران	تعاملات عاطفی-رفتاری	پیش آمادگی
۹-۷	تعاملات ویژه مردان		
۱۴-۱۰	تعاملات ویژه زنان		
۱۷-۱۵	انگیزه خداسو	نگاه متعالی	آمادگی
۱۹-۱۸	رفتار خداسو		
۲۲-۲۰	کنترل عاطفی	مهار و مدیریت	
۲۳	کنترل فکری		
۲۶-۲۴	کنترل رفتاری		
۲۸-۲۷	کنترل مکانی		
۳۱-۲۹	کنترل زمانی	دانش جنسی	
۳۲	فرآیند چند مرحله‌ای		
۳۵-۳۳	لزوم آماده‌سازی زن		
۳۷-۳۶	فراوانی رابطه		
۳۹-۳۸	لزوم همراهی زن با مرد		

کدهای انتخابی		کدهای محوری	شماره کدهای باز
ابعاد	مقولات		
		جواز استفاده از تمام بدن	۴۰-۴۲
هسته‌ای	عرضه خویش	انگیزه‌سازی برای عرضه زن	۴۳-۴۴
		ایجاد شرایط و رفع موانع	۴۵-۴۶
		عرضه بی قید و شرط	۴۷-۴۹
		چگونگی عرضه	۵۰-۵۳
	عشق‌ورزی	ضرورت عشق‌بازی	۵۴-۵۷
		چگونگی عشق‌ورزی	۵۸-۶۱
	تلاش برای کامیابی	توانایی جنسی، شرط لازم ازدواج	۶۲-۶۴
		چگونگی کامیابی	۶۵-۶۶
	برون داد	سعادت عاطفی-جنسی	افزایش صمیمت همسران
آرامش جسمی-روانی			۶۹-۷۲
پیشگری از انحراف			۷۳-۷۴
رشد معنوی			۷۵-۷۷
فرزندآوری سالم و فرزندپروری صحیح			۷۸-۷۹
۳	۸	۲۸	۷۹

همان‌طور که جدول (۳) نشان می‌دهد این الگو از ۳ بعد اساسی، ۸ مولفه، ۲۸ کد محوری و ۷۹ کد باز تشکیل شده است. دومین گام برای طراحی الگوی روابط عاطفی-جنسی همسران، اعتبارسنجی مولفه‌ها و ابعاد حاصل شده در مرحله قبل است. در مرحله اعتبارسنجی، برای حصول اطمینان از «روایی محتوایی» و «کارآمدی» یافته‌ها از دیدگاه ۶ کارشناس متخصص علوم دینی و روان‌شناسی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ نمایش داده شده است.

الگوی روابط عاطفی- جنسی همسران مبتنی بر آیات قرآن و روایات: یک پژوهش کیفی

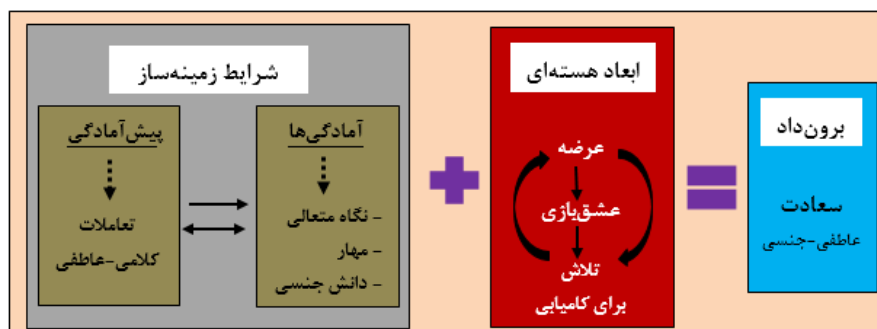
جدول ۳: شاخص روایی محتوایی و کارآمدی الگوی رابطه عاطفی-جنسی بر اساس منابع اسلامی

ابعاد	مؤلفه‌های اصلی	روایی محتوایی									کارآمدی		
		کامل مرتبط	مرتبط	نسبتاً مرتبط	غیر مرتبط	CVI	ضروری	مفید، اما غرض	غیر ضروری	CVR		بی‌بهره	بی‌کارآمدی
شرایطی	تعاملات عاطفی-رفتاری	۴	۱	۱	-	۰/۸۳	۶	-	-	۱	۶	-	
	نگاه متعالی	۵	-	۱	-	۰/۸۳	۶	-	-	۱	۶	-	
	مهار و مدیریت	۵	۱	-	-	۱	۶	-	-	۱	۶	-	
	دانش جنسی	۶	-	-	-	۱	۶	-	-	۱	۶	-	
هسته‌ای	عرضه	۵	-	۱	-	۰/۸۳	۱	-	-	۱	۵	-۱	
	عشق‌بازی	۵	۱	-	-	۱	۱	-	-	۱	۶	-	
	تلاش برای کامیابی طرفینی	۵	-	۱	-	۰/۸۳	۱	-	-	۱	۶	-	
برون‌داد	سعادت عاطفی-جنسی	۶	-	-	-	۱	۱	-	-	۱	۶	-	
جمع		۰/۹۱		۱		۵۸۸							

همان‌طور که جدول فوق نشان می‌دهد هر ۸ مؤلفه از شاخص روایی محتوا و شاخصی نسبت روایی مطلوب برخوردار است؛ به طوری که شاخص CVI هر یک از مؤلفه‌ها ۰/۸۳ و بالاتر بوده و میانگین کل شاخص روایی محتوایی برابر با ۰/۹۱ است. همچنین، شاخص CVR هر یک از مؤلفه‌ها و میانگین کل برابر با ۱ است. شاخص کارآمدی همه مؤلفه‌ها به جز «عرضه» توسط یک کارشناس، نمره کامل دریافت کرد.

سرانجام پس از تایید مؤلفه‌ها و ابعاد توسط کارشناسان، در شکل (۱) الگوی رابطه عاطفی-جنسی همسران ترسیم شد. همان‌طور که مشاهده می‌شود این الگو از سه بعد اساسی تشکیل شده است. بعد نخست خود دارای دو مقوله «پیش‌آمدگی» و «آمدگی» است که در هر یک مؤلفه‌های اساسی آن قرار گرفته است. هسته اصلی این الگو در وسط قرار گرفته که خود شامل سه مؤلفه اساسی عرضه، عشق‌بازی و تلاش برای کامیابی است. در صورت ضمیمه شدن این سه مؤلفه به شرایط زمینه‌ای، مؤلفه سعادت عاطفی-جنسی شکل خواهد گرفت. پیامد این الگو افزایش

صمیمت، آرامش جسمی - روانی، رشد معنوی، پیشگیری از انحراف، فرزندآوری و فرزندپروری سالم و صحیح است.

شکل ۱: الگوی رابطه عاطفی - جنسی همسران بر اساس منابع دینی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، تدوین الگوی رابطه عاطفی - جنسی بر اساس منابع اسلامی بود. این الگو از سه بعد شرایطی، هسته‌ای و برون داد و هشت مولفه تعاملات کلامی-عاطفی همسران، نگاه متعالی، مهار و مدیریت، دانش جنسی، عرضه، عشق‌بازی، تلاش برای کامیابی و سعادت عاطفی - جنسی تشکیل شده است. برخی از مولفه‌های این الگو از جمله دانش جنسی، عرض و عشق‌بازی با مراحل عمدتاً فیزیولوژیک مدل مسترز و جانسون (۱۹۷۵)، شامل میل، برانگیختگی، ارگاسم و فرونشینی مطابق است، اما مولفه‌هایی همچون نگاه متعالی، مهار و سعادت و توجه به تعاملات روان‌شناختی در این رابطه خاص الگوی اسلامی است. همان‌طور که رسولی و همکاران (۱۳۹۹) و رودیگز و لویز (۲۰۱۷) به این کاستی‌ها اشاره کرده‌اند. علاوه بر این، تفاوت اساسی این الگو در مقایسه با الگوهای غربی از قبیل مسترز و جانسون، الگوی (PLISSIT)، (TPB)، (IMB)، این است که منابع دینی به این رابطه نگاه متعالی دارد؛ به گونه‌ای که سعی می‌کند ابتدا نوع نگرش و اقدام همسران به این مسئله را با رابطه معنوی پیوند داده و نه تنها نگاه حیوانی یا منفعلانه به آن نداشته باشد، بلکه همان‌طور که پیامدها نیز حاکی است، این رابطه را متعالی تلقی کند. مهار و مدیریت نیز یکی دیگر از مولفه‌های متمایز این الگو است که همچون نخ تسبیحی از پیش‌آمادگی، آمادگی و در

بعد هسته‌ای تلاش می‌کند این رفتار را به سمت اهداف پایدار و متعالی جهت‌دهی کرده و با وضع قوانین و اصول برای آمیزش، خودمهارگری همسران را تقویت کند.

یافته‌های این پژوهش با مولفه‌های تحقیق بنیانی و همکاران (۱۳۹۹) و فیروزیان و همکاران (۱۳۹۸) نیز همخوان است، با این تفاوت که در این الگو طبقه‌بندی روایات و مولفه‌ها بر اساس دو معیار حق-وظیفه و مطلوبیت-ارزش انجام شد که بسته به مراجعین (برای نمونه دختران و پسرانی که سابقه رابطه جنسی نداشته‌اند؛ زوجینی که با مشکلات اساسی در این حوزه مواجه‌اند؛ و زوجینی که صرفاً قصد ارتقاء روابط جنسی دارند) و توجه آنان به دو ملاک «حق-وظیفه» و «مطلوب-ارزش»، بسته‌های آموزشی متفاوت و متناسب طراحی خواهد شد.

برای تبیین الگوی حاضر نخستین بعد، شرایط زمینه‌ساز با دو بخش «پیش‌آمادگی» و «آمادگی» است. پیش‌آمادگی، مجموعه‌ای از باور، عواطف، رفتار و مهارت‌ها در دو سطح حق-وظیفه و ارزش-مطلوبیت است که وجود و تقویت آن‌ها به صورت پیوسته در زندگی زناشویی برای رسیدن به رابطه جنسی سعادتمندانه لازم بوده، اما کافی نیست. پیش‌آمادگی تنها شامل «تعاملات عاطفی-رفتاری» است که خود از سه خرده مولفه تعاملات مشترک و تعاملات اختصاصی هر یک از مردان و زنان نسبت به شریک جنسی تشکیل شده است.

از ارزش‌های مطلوب زمینه‌ساز میان زن و مرد در حوزه تعاملات رفتاری-عاطفی رعایت انصاف، بهداشت، آراستگی، هدیه و نیک‌برخوردی است. در آموزه‌های متعددی گفتار نیک (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۲) و پرهیز از منت (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۰۲)، سرزنش (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۲۲) و بددنی (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۳۲۰)؛ خوش اخلاقی (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱، ۷۵: ۲۳۷) و خوش‌رویی (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۶)؛ اظهار عشق و محبت (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۶۹) و دلجویی از همسر از طریق عذرخواهی هنگام خطا (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴: ۱۶۱)، به عنوان شرایط زمینه‌ساز رابطه عاطفی تحت عنوان «نیک‌برخوردی» تنظیم شد. بهداشت یکی دیگر از کدهای باز این مطالعه است که دارای دو بخش پیشینی و پسینی است. پیش از رابطه مطلوب است همسران نسبت به بهداشت شخصی به‌ویژه لباس (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۱۵۷)، مو (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۳۶) و دهان (پاینده، ۱۳۸۲: ۲۲۶)، اهتمام ورزند. همچنین، پس از کامیابی همسران توجه عاطفی خود را برای لحظاتی ادامه داده (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۷)، برای نظافت از وسایل جداگانه استفاده کنند (ابن

بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۵۵۲)، برای مدتی به پهلو راست دراز کشیده، ادرار و پس از آن غسل کرده و در پایان از نوشیدنی عسل میل کنند (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹: ۳۲۷).

از ارزش‌های مطلوب زمینه‌ساز ویژه مردان عفت‌ورزی، تکریم و توسعه نسبت به همسر است. از یک سو، عفت پیشه نکردن مردان، سبب از بین رفتن لذت و شیرینی همسر (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۳۸) و از سوی دیگر برای اینکه زن بتواند کانون آرامش در زندگی باشد به تکریم و احترام گذاشتن به آن‌ها توصیه شده است (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۲: ۶۲۱). بر همین اساس، از تنبیه آنان نهی شده (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۱۸) و به عنوان یکی از عوامل شرایطی مخرب رابطه جنسی تلقی شده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۹). نه تنها آموزه‌های دین تنبیه و آزار همسر را نکوهیده است، بلکه با سفارش به تامین مخارج (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۵: ۱۷۵)، نسپردن کارهای سنگین و خارج از توان به وی (فیض کاشانی، ۱۴۲۰، ج ۲۲: ۸۰۰)، همراهی (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۳۲۳) و توسعه زندگی و در نتیجه ایجاد حال نیک، آسایش خاطر و زیبایی همسر به دنبال فراهم کردن شرایط یک رابطه عاطفی - جنسی لذت‌بخش است. در مقابل، مطلوب است زنان نسبت به مردان خویش به‌طور پیوسته عشق‌ورزی کرده (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵: ۲۳۷)، نسبت به رفتار و گفتار مرد انعطاف‌پذیر بوده (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۲۴)، در مواجهه با نیکی‌ها قدردانی (مفید، ۱۴۱۳: ۳۳۹) و در مواجهه با شرایط ناخوشایند توانایی گذشت داشته باشند (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۵: ۱۴۴).

آمادگی آن دسته از مولفه‌هایی است که دستیابی و افزایش آن‌ها از پیش از شروع زندگی مشترک، پس از آن در طول زندگی تا پایان رابطه جنسی و روابط پس از آن برای تامین رابطه‌ای سعادت‌گرا لازم و کافی است. این مولفه در سه طبقه «نگاه متعالی به رابطه جنسی - عاطفی»، «مهارت امیال و مدیریت» و «دانش جنسی» خلاصه شد. «نگاه متعالی»، از دو کد محوری «انگیزه خداسو» و «رفتار خداسو» تشکیل شده است. انگیزه خداسو نشانگر این است که الگوی ارتباط جنسی همسران بر اساس منابع اصلی، کشش جنسی به همسر و آمیزش با وی را نه تنها گزینه حیوانی صرف نمی‌داند (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۳۸۰)، بلکه آن را جزئی از دین (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۰۷)؛ عملی مطلوب نزد ملائکه (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹)، جهاد در راه خدا، ذوب‌کننده گناه (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۶) و جلوه‌ای از بهشت (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۲۳)، تلقی کرده و برای این عمل پاداش معنوی و اخروی قرار داده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵:

۴۹۵). «رفتار خداسو» به معنای این است که علاوه بر مطلوبیت ملاحظه خداوند و نقش وی در بهبود و نگرش همسران به این کنش، مطلوب است همسران در هنگام رابطه با اهتمام به رفتارهایی از جمله استعاذه به خداوند از شیطان (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۳: ۴۸۲)، ذکر خداوند (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۴۰۴)، طهارت باطنی شامل وضو (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱: ۳۸۶) و نداشتن عذرشرعی (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۳۴)، از یاد خداوند غافل نشوند. بنابراین، مستندات دینی تاکید دارد آدمی این عمل را صرفاً به عنوان یک گزینه یا عمل حیوانی انجام ندهد، بلکه آن را به عنوان مقدمه و در مسیر حرکت به سمت خداوند مورد ملاحظه قرار دهد.

مهار و مدیریت به عنوان دومین مولفه آمادگی از جنبه‌های متمایزکننده این الگو است. مهار از ۵ کد محوری تشکیل شده است. کنترل عاطفی نخستین زیر مولفه، مهارت و مدیریت است. روایات این باب یکی از مسائل اصلی را پاکدامنی زنان می‌داند که در یک آموزه خودمهارگری همسر (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۵) و در آموزه دیگر عفت‌ورزی دیگران نسبت به همسر (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۶۵)، را به عنوان مشکل مطرح کرده است و عامل پیش‌گیرانه در هر دو مسئله را «خودمهارگری خود مرد» می‌داند. از سوی دیگر، زنان را به حیا و صبر (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۳۹)، در برابر امیال جنسی دعوت کرده است. علاوه بر این، به صورت جزئی‌تر با نهی مردان از آمیزش جنسی درحالی که فکر او مشغول زنی دیگری است (مفید، ۱۴۱۳: ۱۳۳)، کنترل فکر را، و با توصیه زنان و مردان به صورت مشترک نسبت به بستن چشم و پس از آن حفظ پاکدامنی (نور، ۳۰)؛ پرهیز از تکلم هنگام آمیزش (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۵۵۲)، یا حتی بازنگو نکردن روابط جنسی برای دیگران (طبرسی، ۱۳۷۰: ۴۲۵)، کنترل رفتار را از عوامل موثر در خودمهارگری معرفی کرده است. چهارمین زیرمولفه مهار، کنترل مکانی است که از یکسو از بسترهایی همچون رو یا پشت به قبله بودن (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۶۰)، پشت بام و تابش مستقیم خورشید، زیر درخت میوه‌دار، در هنگام سفر و با تاکید در راه و جاده (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۱۱) و کشتی نهی شده است (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۳۸). از سوی دیگر شرایطی از جمله پنهان بودن از دید دیگران (شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴، ج ۷: ۱۳۸)، شنیده نشدن صدای همسران خصوصاً نسبت به کودکان (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۰) و ایستاده نبودن هنگام جماع (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۱۰) توصیه شده است. این آموزه‌ها حاکی از این نکته است که این الگو با وضع مطلوبیت‌های زمانی و مکانی شرایطی را

برای تقویت مهارگری همسران فراهم می‌کند. خودمهارگری بیشتر خطاب به مردان صادر شده است، اما همان‌طور که شواهد نشان داد این مولفه تک سویه و صرفاً خطاب به مردان نیست، بلکه از جمله حقوق مشترک میان همسران است که احتمالاً با توجه به ویژگی حیا در زنان و تقویت این صفت، حتی خطاب آموزه‌های دینی به صورت مستقیم به زنان صادر نشده است. به طور کلی از جمله تفاوت‌های اساسی این الگو با سایر الگوها به ویژه الگوهای غربی رابطه عاطفی-جنسی همسران در مولفه مهار و مدیریت است. مطابق با آموزه‌هایی دینی یکی از مولفه‌های لازم برای رسیدن به سعادت عاطفی-جنسی کنترل میل جنسی است. به نظر می‌رسد مهار فکری-عاطفی-رفتاری هر یک از همسران نسبت به یکدیگر از حقوق لازم همسران و مهار زمانی و مکانی به جزء در برخی از موارد که به عنوان یک وظیفه دینی رعایت آن‌ها لازم است، جزء ارزش و مطلوبیت‌هایی است که رعایت آن‌ها سبب ارتقاء هر چه بهتر این رابطه است.

دانش جنسی آخرین مولفه آمادگی است که کسب این دانش پیش از ازدواج، ارتقاء آن در طول زندگی و عملی کردن این دانش در سراسر رابطه عاطفی-جنسی لازم است. همان‌گونه که این پژوهش در نامگذاری الگو از رابطه عاطفی-جنسی استفاده کرد و جدا کردن رابطه جنسی از عاطفی را غیرممکن می‌داند، آموزه‌های دینی با شمردن مراحل پیش از جماع از جمله لبخند زدن به روی همسر و در آغوش گرفتن و پس از آن آمیزش به صورت غیرمستقیم به فرآیندی بودن این رفتار اشاره می‌کند. شاهد اینکه سایر الگوهای رابطه جنسی (PLISSIT)، (پاشا و بختیاری (۱۳۹۸)، فیروزیان و همکاران (۱۳۹۸)، بنیانی و همکاران (۱۳۹۸)، فرآیند چند مرحله‌ای بودن آن را تأکید می‌کنند. زیر مولفه دوم، سوم، و چهارم دانش جنسی به ترتیب از حقوق-وظایف مرد نسبت به همسر، بالعکس و حق-وظیفه مشترک است؛ به این صورت که حق زن است از قبل برای یک رابطه جنسی آماده و وظیفه مرد است که این آمادگی را فراهم کند، از سوی دیگر حق مرد است که هنگام نیاز و تحریک از همسر خویش بهره برده و وظیفه زن است که او را همراهی کند و در پایان از حقوق مشترک زن و مرد نسبت به یکدیگر این است که با قیودی از تمام اعضای بدن یکدیگر لذت ببرند. در آماده‌سازی ابتدا تأکید بر این که همسر شرایط روحی-روانی مساعد را داشته باشد. علاوه بر این، سیستم زیستی-عاطفی زنان به گونه‌ای است که خداوند مردان را از رابطه بدون ملاحظه و عشق‌ورزی نهی کرده است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۲: ۴۴۷)، از آن به جفای مرد

به همسر یاد کرده (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۲: ۱۴۵) و آن را یکی از سرگرمی‌های حق (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۱: ۱۶۱)، دانسته است.

بنابراین، تحصیل این آمادگی زمان‌بر بوده و نیازمند این است که همسر علاوه بر حذف برخی از واکنش‌های آزاردهنده، نسبت به برآورده کردن این نیاز فعال باشد. در مرحله بعد، تاکید بر این است که زنان نیز هنگام احساس نیاز مرد و تحریک با وی همراهی کنند؛ به گونه‌ای که ایام حیض زنان (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۳۲۶)، حتی اتمام ایام عادت قبل از غسل (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۴۰)، فرزند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۴۱)، عبادت (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۴) و ماه رمضان (بقره، ۱۸۷)، نباید مانع و بهانه‌ای در این مسیر باشد، مگر اینکه مانعی شرعی یا جدی (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۱۵) وجود داشته باشد. بر همین اساس، پیرامون فراوانی این رابطه معیار اصلی نیاز و تحریک است؛ به گونه‌ای که اولاً این نیاز، به میل شدید (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۱۰)، قید خورده و ثانیاً از آمیزش بدون عاطفه و هیجانی شدید جنسی (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹: ۲۶۱)، نهی شده است. البته در روایتی حد ترک رابطه ۴ ماه تعریف شده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۱۱۳). همچنین دو دسته روایت متناقض مبنی بر زیاد همبستر شدن از یک سو (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۲۰) و نهی از آمیزش زیاد از سوی دیگر (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲: ۳۸)، وجود دارد که به نظر می‌رسد وجه جمع میان این دو روایت، همان میل شدید جنسی است؛ به این صورت که مادامی که نیاز شدید عاطفی-هیجانی دوسویه باشد، روابط جنسی مطلوب است، اما مادامی که میل و نیاز شدیدی ایجاد نشده، از آمیزش نهی شده است. کنار هم قرار گرفتن این دو خرده مولفه حاکی از آن است که هر یک از همسران پیوسته برای رفع نیاز جنسی تلاش کرده و هماهنگ با یکدیگر باشند؛ به این صورت که مردان هنگام نیاز همسر را آماده و در نتیجه با خود همراه سازند. از سوی دیگر، زنان نیز با همراهی و عرضه به گونه‌ای شرایط را برای آماده‌سازی خویش در طول رابطه فراهم کنند.

هسته این الگو متشکل از سه مولفه «عرضه»، «عشق‌بازی» و «تلاش برای کامیابی» است. منظور از بعد هسته‌ای رفتارهایی است که همسران از لحظه‌ای که قصد چنین رابطه‌ای را دارند، آغاز و تا رسیدن به اوج لذت جنسی ادامه می‌یابد. این رفتارها بیشتر جنبه ارزش-مطلوبیت دارد. چنانچه گذشت هر یک از همسران هنگام میل به رابطه می‌تواند با بررسی آمادگی‌ها این میل را ابراز کند، اما از آموزه‌های دینی اینگونه برداشت می‌شود که مطلوب است زن با ایجاد شرایط و رفع موانع

(کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۲۴) خود را برای همسر عرضه کند. بر همین اساس، میل جنسی زن نسبت به همسر زینت تلقی شده و از زنان با هیجان جنسی بالا تمجید شده است (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۳۲۴). از جمله نقاط تفاوت الگوی دینی با الگوهای غربی این است که این عرضه بی‌قید و شرط باشد؛ به این صورت که از خوابیدن زن پیش از عرضه خویش بر همسر نهی شده (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۳۸)، به عنوان حق لازم مرد بر زن شمرده شده (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۵۹) و در آموزه دیگر آمده است که شب یا روز لازم است زن خود را عرضه کند (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۴: ۲۱۱). درباره چگونگی این عرضه به نمایش زیبایی‌ها (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۸)، تن کردن لباس تحریک‌کننده (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۷۶)، استعمال بوی خوش (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰۸)، طنازی و تماس فیزیکی (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۳۸) اشاره شده است. در مقابل عرضه، اگرچه هر یک از زن و مرد با فراهم کردن شرایط و رفع موانع، و لزوم توانایی ذاتی هر یک از همسران برای برقراری رابطه جنسی، مطلوب این است که مرد تلاش کند همسرش را به مرحله اوج لذت جنسی برساند. اگرچه آموزه‌های دینی در مقام بیان راه کار و جزئیات این مسئله نیست و یا به این دلیل که سوال‌کننده و خطابات بیشتر برای مردان صادر شده است، اما ابتدا با عنوان دادن «توانایی» به مردی که توان کامیابی از همسرش را ندارد و جواز فسخ و باطل کردن عقد ازدواج در صورت عدم توانایی هر یک از زن و مرد برای شروع رابطه یا به مرحله ارضاء رساندن همسر، اهمیت این مسئله به‌ویژه از سوی مرد را نشان داده است. این اهمیت تا جایی است که با اشاره به برخی از اسباب احتمالی نرسیدن زن به اوج لذت جنسی از جمله امکان انزل زود هنگام مرد یا عدم توانایی مرد برای کامیابی همسر به ترتیب تکنیک کنترل-درنگ (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۱۸) و جواز استفاده از سایر اعضا برای کامیابی (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۷) مشروط به رضایت و عدم آزار طرف مقابل را ارائه کرده است. بر این اساس، اگرچه در دو زیرمؤلفه عرضه و تلاش برای کامیابی نمی‌توان به صورت دقیق مشخص کرد حق-وظیفه چیست، اما به نظر می‌رسد اولین اصل برنامه‌ریزی و همراهی همسران است و در گام بعد، مطلوب عرضه زن و تلاش مرد برای کامیابی زن است.

از مهم‌ترین مولفه‌های هسته‌ای «عشق‌بازی» است که دو سویه و در سطح مطلوبیت طبقه‌بندی می‌شود. همان‌طور که گذشت، ملاعبه از انواع سرگرمی حق (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۰) و آمیزش

بدون ملاحظه جفای به همسر (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۵: ۴۲۸) است. از فواید ملاحظه، آماده‌سازی همسر، افزایش دهنده میل (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۵: ۴۲۶) و به طور کلی رساندن همسر به اوج لذت و بالتبع پیش‌گیری از انحراف جنسی خواهد بود (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۳: ۵۵۹). درباره چگونگی آن به طمانینه و پرهیز از سرعت (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۶۷)، شروع با بوسه (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۱۸۶)، تحریک کلامی (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۶۹) و در پایان، بازی با اندام‌های جنسی (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹: ۳۲۷) اشاره شده است.

خروجی این الگو، «سعادت عاطفی - جنسی» است. این مولفه خود دارای ۵ کد محوری شامل «افزایش صمیمیت همسران»، «آرامش جسمی - روانی»، «پیشگیری از انحراف»، «رشد معنوی»، و «فرزند سالم و تربیت صحیح» است. از پیامدهای میان‌فردی این الگو انس و مودت همسران (ابن‌بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۳۸۰)، سلامت جسمی - روانی (شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰: ۱۱۸)، شادایی (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۵: ۱۰۸) و آرامش است (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹: ۲۶۴). از پیامدهای برون‌فردی آن پیش‌گیری از انحرافات فرازناشویی همسران (طبرسی، ۱۳۷۰: ۲۱۲) و تربیت جنسی صحیح فرزندان (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۲۵: ۴۳۸)، خواهد بود. این الگو همچنین، پیامدهایی اجتماعی از جمله ازدیاد نسل (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۷۹) و تولد فرزندان سالم، همراه با تربیت صحیح (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۳۹) را به دنبال خواهد داشت. در پایان، این الگو در روابط همسران با خداوند سبب محبت فرزندان نسبت به اهل بیت علیهم‌السلام (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳۹: ۲۶۴)، کسب رضایت خداوند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۶) و در واقع گونه‌ای از نزدیکی به خداوند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۴۹۵) در اثر اطاعت از دستورات او است.

اگرچه تلاش شد مستندات روایی این تحقیق در دو مرحله غربال شوند، اما سلسله اسناد روایات مورد بررسی قرار نگرفت. همچنین، این پژوهش صرفاً به ارائه الگوی مفهومی رابطه عاطفی - جنسی پرداخت و جای تحقیقاتی از جمله ابزاری برای سنجش این الگو یا پروتکل‌های آموزشی - درمانی خالی است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود جهت تکمیل و تداوم این تحقیق، سلسله اسناد روایی به کار رفته در ارائه الگو بررسی شود و مقیاس روابط عاطفی - جنسی برای اساس الگوی ارائه شده و طرح نمای آموزشی - درمانی آن طراحی و امکان‌سنجی گردد.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۶۲). *الخصال*. جلد دوم، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۶). *الأمالی (للصادوق)*. چاپ ششم، تهران: کتابچی.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۱۳ق). *من لا یحضره الفقیه*. چاپ دوم، جلد سوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۸). *عیون أخبار الرضا (ع)*. چاپ اول، تهران: نشر جهان.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول عن آل الرسول صلی اله علیه و آله*. جلد، چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین.
- اکبرزاده، داود؛ مظفری، علی؛ ملک، سعید و خیری، رسول. (۱۳۹۳). رابطه شادکامی و رضایت جنسی با رضایت زناشویی در زوجین. *اولین کنفرانس سراسری توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی اجتماعی و فرهنگی، تهران*.
- بروجردی، آقا حسین. (۱۳۸۶). *جامع أحادیث الشیعة (للبروجردی)*. چاپ اول، تهران: انتشارات فرهنگ سبز.
- بنیانی، محمدرضا و بشیری، ابولقاسم. (۱۳۹۸). *الگوی سلامت جنسی همسران بر اساس منابع اسلامی، ساخت بسته آموزشی و بررسی اثر آن بر رضایت جنسی و رضایت زناشویی*. رساله دکتری، گروه روانشناسی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.
- پاشا، هاجر و بختیاری، افسانه. (۱۳۹۸). ارزیابی روابط عاطفی و سلامت جنسی زوجین از دیدگاه قرآن و روایات. *نشریه اسلام و سلامت*، ۴ (۱): ۲۷-۲۰.
- پاک‌گهر، مینو؛ میرمحمدعلی، ماندانا؛ محمودی، محمود و فرنام، فرناز. (۱۳۸۳). بررسی تاثیر مشاوره قبل از ازدواج بر بهداشت جنسی زوجین. *حیات*، ۱۱ (۳-۴): ۳۹-۴۶.
- پاینده، ابو القاسم. (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)*، جلد، چاپ چهارم، تهران: دنیای دانش.
- رازقی، نادر؛ مسعودپور، حسین؛ بابایی، انسیه و انتظاری، سهیلا. (۱۳۹۹). بررسی رابطه رضایت جنسی با تعارضات زناشویی زنان. *مطالعات ناتوانی*، ۱۰: ۶۵-۶۰.
- راستگو، ناهید؛ گلزاری، محمود؛ و براتی سده، فرید. (۱۳۹۳). اثربخشی افزایش دانش جنسی بر رضایت زناشویی زنان متأهل. *مطالعات روانشناسی بالینی*، ۵ (۱۷): ۴۸-۳۵.
- رسولی، سمیراسادات؛ گل‌پرور، محسن؛ رضانی، محمدآرش و حسنی، جعفر. (۱۳۹۹). مقایسه اثر بخشی بسته آموزشی رضایت مندی جنسی ایرانی و روی آورد مسترز و جانسون بر کیفیت زناشویی افراد متأهل. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم روانشناختی*، ۱۹ (۸۵): ۱۱۰-۱۰۱.

■ الگوی روابط عاطفی - جنسی همسران مبتنی بر آیات قرآن و روایات: یک پژوهش کیفی

- سلیمی، مرجان؛ فاتحی‌زاده، مریم. (۱۳۹۱). بررسی اثر بخشی آموزش جنسی به شیوه رفتارشناختی بردانش، خودابرازی و صمیمیت جنسی زنان متأهل شهرستان مبارکه. *فصلنامه پژوهش‌های نوین*، ۷ (۲۸)، ۱-۱۸
- شاکرمی، محمد؛ داورنیا، رضا؛ زهراکار، کیانوش و گوهری، شیوا. (۱۳۹۳). تاثیر آموزش جنسی بر صمیمیت جنسی زنان متأهل. *روان پرستاری*، ۲ (۱): ۴۲-۳۴.
- شجاعی، محمدصادق. (۱۳۹۹). روش تحلیل کیفی محتوای متون دینی: مبانی نظری و مراحل اجرا. *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، سال ۱۴، شماره ۲۷، صص ۷۳-۴۱.
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه*. جلد بیستم، قم: مؤسسه آل‌البتیت علیهم‌السلام.
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴ق). *هدایه الأئمه إلى أحكام الشیعه علیهم‌السلام*. مشهد: آستانه الرضویه المقدسه، مجمع البحوث الإسلامیه.
- طباطبایی، سید محمد کاظم. (۱۳۹۰). *منطق فهم حدیث*. قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- طبرسی، حسن بن فضل. (۱۴۱۲). *مکارم الأخلاق*، چاپ چهارم، جلد اول، قم: الشریف الرضی.
- طوسی، محمد بن الحسن. (۱۴۰۷). *تهذیب الأحکام* (تحقیق خراسان). تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- فاتحی‌زاده، مریم؛ مفید، وحیده؛ احمدی، احمد و اعتمادی، عذرا. (۱۳۹۳). مقایسه میزان تاثیر مشاوره شناختی - رفتاری و مشاوره راه حل مدار بر رضایت جنسی زنان در اصفهان. *زن و جامعه*، ۵ (۳)، ۸۳-۶۷
- فیروزیان، عبدالله و روشن، رسول. (۱۳۹۸). *طراحی برنامه آموزش جنسی ویژه زوجین بر مبنای تعالیمی دینی و مقایسه اثر بخشی آن بر افزایش رضایت زناشویی، جنسی و تعهد و صمیمیت زوجین با مدل کلاسیک*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی. (۱۴۰۶). *الوافی*. اصفهان: امام‌امیر المؤمنین علی علیه‌السلام.
- کریمی، اقدس؛ دادگر، سلمه؛ عافیت، ملیحه و رحیمی، نفیسه. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر آموزش بهداشت جنسی بر رضایت جنسی زوجین. *مجله زنان، مامایی و نازایی ایران*، ۱۵ (۴۲)، ۳۰-۲۳.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق. (۱۴۲۹ق). *الکافی (ط - دارالحدیث)*. جلد ۱۱، قم: دارالحدیث.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق. (۱۴۰۷ق). *الکافی (ط - الإسلامیه)*. جلد ۵، تهران: دارالکتب الإسلامیه.
- لیثی واسطی، علی بن محمد. (۱۳۷۶). *عیون الحکم و المواعظ (للثی)*، قم: دارالحدیث.
- مجلسی، محمد باقر بن محمدتقی. (۱۴۰۳). *بحار الأنوارالجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار (ط - بیروت)*. بیرون: دار إحياء التراث العربی.
- محمدپور، احمد. (۱۳۹۸). *ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی*. قم: لوگوس.
- محمودی، قهرمان؛ حسن‌زاده، رمضان و آذری‌نیاز، کیومرث. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش جنسی بر سلامت خانواده در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران. *اقت دانش*، ۱۳ (۲)، ۷۰-۶۴.

مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹). مجموعه آثار، ج ۱۹، تهران: صدرا.
 مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳ق). الإختصاص. قم: المؤتمر العالمي لالغیة الشیخ المفید.
 نرم افزار «جامع الاحادیث نسخه ۳/۵»، قم: مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.
 نرم افزار «جامع التفاسیر ۲ (نورالانوار ۳)»، قم: مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.
 نوری، حسین بن محمدتقی. (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
 نویدیان، علی؛ نوابی ریگی، شهین دخت؛ ایمانی، محمود و سلطانی، پروین. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش جنسی بر کیفیت رابطه زناشویی زنان باردار. حیات، ۲۲(۲)، ۱۱۵-۱۲۷.

- Amirian Zade, M; Amirian Zade, M., Yazdian, Z. (2005). The relationship between divorce and sexual disorders. *Paper presented at the Second Congress of Family and Sexual Problems, Nov 23–24. Tehran, Iran.*
- Basson, R. (2015). *Human sexual response*. Handbook of clinical neurology, 130, 11-18.
- counseling on sexual satisfaction among infertile women referred to Tehran fertility center. *Hayat*. 2008; 14(1): 21-30.
- Farnam F, Pakgozar M, Mirmohamadali M, Mahmoodic M.(2008). Effect of sexual education on sexual health in Iran. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*; 8(2): 159-68.
- Hejazi, F; Ramezani, F; Eftekhari, M; Rostami, M. (2004). valuation of pre-marriage counseling in three province of Iran. Paper presented at the Congress of Sexual Health in Reproductive Health, Feb 24–25. Tehran, Iran.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
- Javidnia N., Golzari M.& borjali A. (2014). The Relationships between Marital Satisfaction an Extramarital Behavior among married women. *International Journal of Psychology and behavior research*. vol.3(4), 252-257.
- Kendrick K. You don't mean sex!. *Nurs Stand*. (2000) May 31-Jun 6; 14(37): 23
- Mooshkbid-Haghighi M, Shams-Mofaraha Z, Majd-Timory MMV, Hosseini F.(2002). [The effect of marital counseling on sexual satisfaction of couples, Shiraz]. *Iran Journal of Nursing (IJN)*; 15(32,33): 15-19 .
- Nourani Sh, Jonaidy E, Shakeri MT, Mokhber N. (2010). [Sexual satisfaction in fertile and infertile women attending state clinics in Mashad]. *Journal of Reproduction & Infertility*. 10(4): 269-277 .
- Pakgozar M, Vizheh M, Babae, Gh, Ramezanzadeh F, Abedininia N. Effect of Rodrigues, D., & Lopes, D. (2017). Sociosexuality, commitment, and sexual desire for an attractive person. *Archives of sexual behavior*, 46(3), 775-788.
- Runciman, A. (1975). Sexual therapy of Masters and Johnson. *The Counseling Psychologist*, 5(1), 22-30.
- Sabety Hesary, M., & Zakariaei, Z. (2015). Comparison of sexual dysfunction and coping strategies in couples applicants of divorce and normal couples. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 5, 228-238.

- Salimi M, Fatehizadeh M. (2012). The effect of sex education on sexual knowledge, self-expression and intimacy in married women of Mobarakeh city. *Journal of Psychology*; 111-128.
- Sasanpour.M. (2012). he effect of sexual cognitive restructuring education on sexual satisfactionof couples.*International science and investagation Journal*.issn.2251-6576.
- Shahsiah M, Bahrami F, Etemadi O, Mohebi S. (2010). [Effect of sex education on improving couples marital satisfaction in Isfahan]. *Journal of Health System Research*. 6(4): 690-697.
- Sharyati, M., Ghamarani, A., Solati Dehkordi, S. K., & Abbasi Molid, H. (2010). The study of relationship between alexithymia and sexual satisfaction among female married students in Tabriz University. *J Fam Res*, 6(1), 59-70.
- Shultz, K. S., Whitney, D. J., & Zickar, M. J. (2020). *Measurement theory in action: Case studies and exercises*. Routledge.
- Strauss, Anselm; & Corbin, Juliet. (1990). *Basics of qualitative research*. Sage publications.
- Tonekaboni S, Hassanzadeh R, Ebrahimi S(2013). The effect of sex education on the marital satisfaction. *European Journal of Experimental Biology*; 3(6):427-31.
- Yoo, H., Bartle-Haring, S., Day, R. D., & Gangamma, R. (2014). Couple communication, emotional and sexual intimacy, and relationship satisfaction. *Journal of sex & marital therapy*, 40(4), 275-293.
- Young, M., Denny, G., Young, T., & Luquis, R. (2000). Sexual satisfaction among married women. *American Journal of health studies*, 16(2), 73-84.

****